

"Френсіс Спейт"

Джек Лондон

"ФРЕНСІС СПЕЙТ"

Бувальщина

"Френсіс Спейт" ішов фордевінд під самим бізань-марселем, коли те сталося. Призвело до всього не стільки недбальство, скільки брак дисципліни в команді і те, що вона складалася з моряків у кращому разі абияких. Зокрема стерничий, ірландець з Лімеріку, ніколи й не нюхав моря, хіба що в гирлі Шенону перегонив на берег плоти з квебекських лісовозів. Він страх боявся височенних хвиль, що здіймалися з нічного мороку за кормою й нависали над ним, і більше тремтів та кулився перед кожною грізною появою, аніж орудував штурвалом, не даючи суднові валитися на борт під ударами хвиль.

Врешті о третій годині ночі така його неморяцька поведінка й спричинила катастрофу. Загледівши хвилю, куди більшу, ніж усі доти, він з переляку припав до палуби, пустивши стернове колесо. Корма "Френсіса Спейта" піднеслась догори, судно вивернулося бортом під вітер, і вершок хвилі всією вагою вдарив його збоку в кормову частину. Тоді судно сповзло в западину, завітряним бортом зарившись в воду аж до люків; а через навітряний хлюпнула друга, третя, четверта хвиля, потопами крижаної води заливаючи те, що лишалося що зверху.

Матроси враз забули за всякий послух; безпорадні, подурілі з розгублення й переляку, вони були тверді тільки в одному: не слухатись наказів. Хто голосив, хто мовчки чіплявся за навітряні ванти, а хто мурмотів молитви чи вигукував страшні прокльони, і ні капітан, ні помічник не могли примусити їх узятись за помпи чи лізти напинати хоч клапті вітрил, щоб привести судно до вітру й до хвилі. За годину воно вже зовсім лягло на бік, і ті недотепа й страхопуди подерлися на другий борт чи позависали на снастях. Коли судно переверталось, помічника залило водою в кормовій каюті; так само потопились і два матроси, що сховались були в кубрику.

Помічник був найсправніший моряк на судні, і капітан став тепер майже такий самий безрадний, як і вся його команда. Він тільки кляв матросів за їхнє нездальство, але сам не знав, що робити. Отож довелось матросові Мегоні з Белфаста і юнзі О'Браєнові з Лімеріку вдвох зрубати фок— та грот-щогли. З великим ризиком, бо ж палуба стояла трохи не сторчма, вони таки впорали те, а падаючи в воду, щогли вломили та потягли за собою й бізань-стенгю. "Френсіс Спейт" вирівнявся. На щастя, вантажений він був деревом і тому не пішов на дно, хоч набрав уже повно води. Грот-щогла, зависла на своїх вантах, наче велетенським молотом била в борт судна, і за кожним ударом матроси скрикували з жаху.

Над розбурханим океаном зайнявся ранок, і в сірому холодному світлі з "Френсіса Спейта" видніли над водою тільки ют, надламана бізань-щогла та уривчаста лінія фальшбортів. Діялося те серед зими, в Північній Атлантиці, і бідолахи зовсім пропадали

з холоду. А сховатися від нього не було де. Кожна хвиля перекочувалась через напівзатоплене судно, змиваючи їм з тіла соляну осугу й відкладаючи нову. Кормову каюту теж залило по коліна, але там був хоч якийсь захисток від зимного вітру, тому всі, хто лишився живий, зібралися там і стояли, держачись за обставу каюти та спираючись один на одного.

Даремно Мегоні добивався, щоб усі по черзі вартували на вершку вламаної бізань-щогли — ану ж нагодою проходитиме яке судно. Крижаний вітер жахав їх, і вони воліли лишатись у захистку каюти. Тільки юнга О'Браєн, п'ятнадцятирічний підліток, чергувався з Мегоні та мерз на тому вітряному сідалі. І якраз він, юнга, о третій годині пополудні гукнув униз, що бачить вітрило. Тоді вже всі висипали нагору й повчіплялись у поруччя юту та в бізань-ванти, прикипівши очима до чужого корабля. Але ного курс пролягав не близько, і коли він сховався за обрієм, усі, тремтячи з холоду, повертались до каюти. Ніхто так і не зголосився змінити вартового на щоглі.

Під кінець другого дня й Мегоні з О'Браєном, висилені, покинули вартування, і відтоді притоплене судно дрейфувало під штормовим вітром зовсім напризволяще, без дозорця. Всіх живих на ньому залишилося тринадцятеро, й сімдесят дві години вони стояли по коліна в воді, що хлюпоталась у каюті, напівзамерзлі, голодні, спрагли. На всіх на них знайшлося у каюті лише три пляшки вина. Всі харчі й питна вода лишилися внизу, і годі було туди добутися в затопленому водою судні. День за днем минав для них без ріски в роті. Воду вони потроху добували, підставляючи покришку з супниці під салінг бізань-щогли. Однак дощі перепадали не часто, і з водою теж доводилося скрутно. Іще вони мочили на дощі свої хусточки та видушували в рот або в черевик. Як буря стихла й хвиля вляглася, стало можна навіть згортати дощову воду з палуби на тих місцях, де вже змило сіль, і з водою їм трохи полегшало. Але їсти вони не мали чого й добути їжі не мали як, хоч над головами в них раз у раз пролітали морські птахи.

В тиху погоду, що настала за бурею, один край помосту в каюті виринув з-під води, і вони, простоявши дев'яносто шість годин на ногах, дістали нарешті змогу лежати на сухому. Та за довгі години стояння в солоній воді на ногах їм поробилися виразки, страшенно болючі. Найлегший доторк спричинював прикрий біль, а вони, кволі, скупчені в одному куті, раз у раз зачіпали один одного й уражали ті болячки. Ніхто не міг і ворухнутись так, щоб довкола не знялися зойки, стогони та прокльони. І в тій тяжкій притузі дужчі кривдили кволіших, спихали їх із сухішої підлоги моститись, як самі знають, у холоді та мокроті. Надто знущалися з юнги О'Браєна. Хоч поміж них було ще троє юнг, та О'Браєнові перепало найбільше. Хто-зна, чому воно так виходило,— хіба тому, що він мав сильнішу й незалежнішу вдачу, ніж інші юнги, і дужче обстоював своє право та обурювався на дріб'язкові кривди, що чинили юнгам матроси. Щойно О'Браєн присувався до них, шукаючи сухішого місця, де б лягти, чи просто опинявся ближче, його відштурхували кулаками й ногами. А він і собі кляв їх за таку себелюбну брутальність, і знов на нього сипалися штурхани та лайка. Тож, хоч які вони всі були нужденні, він був іще багато нужденніший за них, і тільки надзвичай сильний у хлопцеві життєвий дух ще держав його на світі.

Минали дні, люди чимраз кволішали, а від того робилися дратливіші та зліші і ще гірше знущалися з О'Браєна. На шістнадцятий день, украй охлялі й знавіснілі з голоду, матроси почали про щось шепотітися, збившись купками по двоє, по троє, та поглядати на юнгу. Десь пополудні ті наради дійшли наслідку. За речника став капітан. Усі зібралися нагорі на юті.

— Хлопці! — почав капітан.— Ми вже давно нічого не їли — два тижні й два дні, хоч воно скорше здається, ніби цілих два роки й два місяці. Довго ми так не витриваємо. Людина не годна жити, ще довш нічого не ївши. Тож треба вирішити серйозне питання: чи краще померти всім, чи тільки одному? Ми вже стоїмо однією ногою в могилі. А як один із нас помре, то решта зможе витривати, доки нас підберуть. Що ви на це скажете?

Майкл Бігейн — той самий матрос, що стояв за штурвалом, коли "Френсіса Спейта" поклато на борт,— гукнув: "Авжеж так!" Його підхопила й решта.

— То нехай хтось із юнг! — озався Салівен із Тарберту, позираючи значуще на О'Браєна.

— Я гадаю,— провадив далі капітан,— що той із нас зробить добре діло, хто згодиться померти задля решти.

— Добре діло! Добре діло! — загули матроси.

— І ще я гадаю, що найліпше буде, як умре котрийсь із юнг. Вони ще не мають родин, нікого хлібом не годують, та й менший жаль для рідні за хлопчаком, аніж за тим, у кого жінка й діти.

— Правда! Щира правда! Так і зробити! — загомоніли один до одного матроси.

Та четверо юнг закричали з обурення на ту несправедливість.

— Нам наше життя таке миле, як і вам усім,— запротестував О'Браєн.— І наші рідні теж. А як до жінки та дітей, то хто, 'пріч мене, про мою неньку стару подбає? Вона ж удова, ти знаєш, Бігейне, ти ж сам з Лімеріку! Так не по правді! Нехай усі жереб тягнуть, і юнги, й матроси!

З матросів самий лише Мегоні оступився за юंगाма — мовляв, по правді було б поспитати долі всім нарівно. Та Салівен і капітан стояли на тому, щоб жереба тягли самі юнги. Зчинилася сварка. Нараз Салівен обернувся до О'Браєна й визвіривсь на нього:

— Добре діло буде тебе здихатись! Ти вже давно того заробив! Так тобі й треба, і ми тебе зараз упораємо!

І він рушив до юнги, щоб ухопити його та вже й заходитись різати. Декотрі інші теж посунули на хлопця, простигаючи руки. О'Браєн позадкував від них, кричучи вже, що згода, хай жеребкуються самі юнги.

Капітан виламав чотири трісочки, неоднакові завдовжки, і передав Салівенові.

— Ти ще подумаєш, що ми нечесно жеребкуємо,— глузливо мовив той до О'Браєна.— Тож угадуй сам.

На це О'Браєн погодився. Йому зав'язали хусточкою очі, щоб не міг підглянути, і він став навколішки спиною до Салівена.

— Кому вгадаєш найкоротшу, той має вмерти,— сказав капітан.

Салівен підніс угору одну трісочку. Решту він ховав у жмені, щоб ніхто не бачив, чи то найкоротша, чи ні.

— Чия? — спитав він.

— Джонні Шігенова,— відповів О'Браєн.

Салівен відклав трісочку. Ніхто ще не знав, чи то вона, фатальна. Матрос підняв угору другу.

— А це чия?

— Джорджа Бернса,— відмовив хлопець.

Салівен поклав трісочку до першої й підніс третю.

— А оце чия буде?

— Моя,— сказав О'Браєн.

Матрос швиденько кинув усі трісочки до купи. Ніхто так нічого й не вгледів.

— Ну, от ти на себе й угадав,— оголосив Салівен.

— Добре діло,— промимрив дехто з матросів.

Зовсім спокійно О'Браєн підвівся, стяг з очей хусточку й роззирнувся довкола.

— Де ж вона? — запитав він.— Де коротка трісочка? Та, що я собі вгадав?

Капітан показав на чотири трісочки, кинуті на палубу.

— А як ви знаєте, що найкоротша — то моя? — знову спитав О'Браєн.— Джонні, ти бачив?

Джонні Шіген, найменший з юнг, не відповів нічого.

— А ти бачив? — обернувся тоді О'Браєн до Мегоні.

— Ні, я не бачив.

Матроси сердито забурмотіли.

— Жереб був чесний,— заявив Салівен.— Ти мав свого шанса і програв, от і все.

— Так, жеребкувалося чесно,— додав капітан.— Хіба я не бачив на власні очі? Коротка трісочка припала тобі, О'Браєне, тож готуйся, не опинайсь. Де кок? Гормане, йди сюди. Принесіть хто-небудь покришку. Гормане, роби своє діло, як годиться мужеві.

— Але як же?..— спитав кок, несміливий чолов'яга з боязкими очима й безвільним підборіддям.

— Це душогубство! — закричав О'Браєн.

— Я нічого не хочу,— озвався Мегоні.— І в рот не візьму.

— Ну, то твоя пайка припадає комусь ліпшому за тебе,— кинув глузливо Салівен.— Роби своє діло, кухарю.

— Це не моє діло — юнг різати,— нерішуче запротестував Горман.

— Ну, як ти не хочеш нам м'яса зготувати, то ми з тебе самого м'яса наробимо,— погрозився Бігейн.— Так чи так комусь тра' вмирати, то чом не тобі?

Джонні Шіген заголосив. О'Браєн стояв і слухав у тривозі. Вид йому збілів, губи сіпались, і раз у раз він здригався всім тілом.

— Я наймався за кока,— ще відмагався Горман.— І за кока я б служив, якби тут був

камбуз. А на душогубство я не підписувався. Такого в контракті не було. Я кок...

— Ну, то вже тобі не довго коком бути — одну хвилину,— зловісно промовив Салівен, ухопив його ззаду за голову й заломив її назад, аж натяглася шкура й випнулася горлянка.— Майку, де твій ніж? Давай сюди!

Відчувши дотик криці до горла, кок заскиглив:

— Зроблю, все зроблю, тільки ви його потримайте.

Кухарева скрута якомсь немов піддала духу О'Браєнові.

— Нічо', Гормане,— сказав він.— Роби, що треба. Я ж знаю, що ти не своєю охотою. Нічо', сер,— обернувся він до капітана, що важко поклав йому на плече руку,— Не тра' мене держати. Я тихо стоятиму.

— Ну, годі скімлити, біжи принеси покришку,— звелів Бігейн Джонні Шігенові, стусонувши його кулаком у потилицю.

Хлопець — ще майже дитина — подався й приніс покришку з супниці. Він і точився, й рачкував по палубі, такий був охлялий. Сльози все текли йому по щоках. Бігейн узяв у нього з рук покришку й знову штурхонував його.

О'Браєн скинув бушлата й закасов правого рукава. Спідня губа йому ще тремтіла, але він уже держав себе в руках. Капітан видобув з кишені ножика, розчинив і передав Горманові.

— Мегоні, може, вернешся додому, то розкажи моїй матінці, що зі мною сталося,— попросив О'Браєн.

Мегоні кивнув головою.

— Душогубці ви, душогубці прокляті,— сказав він.— Не піде вам на добро хлопцеве м'ясо. Затямте моє слово. Не діждете ви з нього пожитку, ані їден.

— Ну, ладнайтеся,— наказав капітан.— Ти, Салівене, держи покришку. Отак-о, під самою рукою. Щоб ні краплі не розлити, бо воно ж ціни не має.

Горман присилював себе чикнути ножиком по хлопцевій руці. Та лезо було тупе, а сам він надто кволий. До того ж руки йому так трусилися, що він трохи не впустив ножика. Решта трое юнг, збившись у кутку осторонь, потиху скімлили й плакали. Матроси ж усі, окрім Мегоні, обступили жертву й дивились, аж шиї повитягувавши.

— Не будь бабою, Гормане,— застеріг капітан.

Сердега кок із звагою розпачу почав пиляти ножиком О'Браєнів зап'ясток. Нарешті жили перерізались. Салівен підставив покришку з супниці під саму руку; перетяті жили зяяли, але червоний струмінь із них не тік. Крові не було зовсім. Жили були сухі, порожні. Всі мовчали. Понурі, безмовні постаті хитались у такт із погойдуванням палуби. Очі кожного прикипіли до незбагненного, страхітливого видовища: порожніх жил у живої людини.

— Це вам знак! — вигукнув Мегоні.— Облиште хлопця! Затямте моє слово, не буде вам добра з його згуби!

— Спробуй біля ліктя. На лівій руці, ближче до серця,— сказав урешті капітан якимсь глухим, хрипким, наче не своїм голосом.

— Дай сюди,— шорстко озвався О'Браєн, забираючи ножика з кухаревих рук.— Не

можу я дивитись, як ти мене мордуєш.

Цілком спокійно він сам перерізав собі вену біля лівого ліктя, але й там кров не потекла.

— Шкода мороки,— сказав Салівен,— Ліпше зразу перетяти йому горлянку, щоб і не мучився.

Тоді хлопцеві нерви вже не витримали.

— Ні, ні, не треба! — закричав він.— У мене й з горлянки крові не буде! Пождіть трохи! Це я охляв та закоцюб! Дайте я трохи посплю, відігріюсь, і воно потече!

— Ет, шкода,— заперечив Салівен.— Заснеш ти тепер, аякже! Не заснеш ти й не відігрієшся. Ти он подивись на себе! Тебе аж трясця трясє!

— Я колись іще вдома був заслаб,— не вгавав О'Браєн,— то мені й лікар не зумів крові пустити. А як я переспав трохи та вгрівсь у ліжку, то зразу потекло. Їй же його, правду кажу! Не мордуйте більш мене!

— Однаково в нього жили вже поперерізувані,— сказав капітан.— Нащо йому тільки довше мучитись. Докінчайте вже зразу, та й по всьому.

Матроси знов ступили до О'Браєна, та хлопець позадкував від них.

— І я ж вам усім жити не дам! — заверещав він.— Не чіпай мене, Салівене! Бо я вернусь! Я тобі ввижатимусь! Удень і вночі марою приходитиму, доки з світа тебе не зведу!

— Паскудство! — ревнув Бігейн.— Якби мені припала коротка трісочка, я б дався товаришам відрізати собі голову та й умер би з легким серцем!

Салівен порвався вперед і спіймав бідолашного хлопця за чуприну. За ним кинулись і решта матросів. О'Браєн пручався, хвищав ногами, кричав і кусав руки, що вчепились у нього зусібіч. Малий Джонні Шіген дико заголосив, та матроси на нього не зважали. О'Браєна перешилили назад і підставили йому під шию покришку. Тоді підштовхнули до нього Гормана, й хтось тицьнув кокові в жменю великого кортика.

— Роби своє діло! Роби своє діло! — кричали матроси.

Кок нахилився був над хлопцем, але, глянувши йому в вічі, знов відсахнувся.

— Ну, як ти не хоч, то я тебе своїми руками порішу! — загорлав Бігейн.

І з усіх боків посипались на кока лайки та погрози. Але він ще опирався.

— То, може, у нього в жилах більше крові, ніж в О'Браєна? — значуще промовив Салівен.

Бігейн схопив Гормана за чуба й задер йому голову назад, а Салівен почав видирати в нього кортика. Але Горман не випускав його, розпачливо зціпивши пальці.

— Пустіть! — репетував він нестямно.— Не ріжте мене! Я все зроблю! Все зроблю!

— Ну, то роби мерщій,— погрозився капітан.

Горман дав підштовхнути себе наперед. Подивився на хлопця, заплющив очі й промурмотів молитву. Тоді, не розплющуючи очей, зробив те, що йому наказували. О'Браєн скрикнув був, тоді захарчав і похлинувся. Матроси держали його, доки він не перестав корчитись, а тоді поклали на палубі й, жадібні, нетерплячі, лайкою та погрозами почали квапити Гормана хутчіш готувати їжу.

— Облиште, горлорізи прокляті,— спокійно озвався Мегоні.— Облиште, кажу. Вже воно вам не треба. Я ж так і казав: не буде вам пожитку з хлопцевої крові. Вилий усе за борт, Бігейне. Вилий за борт.

Бігейн, іще держачи покришку з кров'ю обома руками, позирнув у навітряний бік. Тоді підійшов до поруччя й кинув покришку в воду. До них під усіма вітрилами простувало за вітром якесь судно, вже несповна за милю. Вони так захопилися тим ділом, яке тільки-но звершили, що ніхто й не стежив за морем. А тепер усі видивились, як судно наближається і його обшитий блискучою міддю форштевень ріже воду, мов золотим ножом; щоразу, як воно перевалювалось через хвилю, клівери ліниво заполіскувались, а горішні вітрила за кожним більшим валом нахилялись уперед, ніби вклоняючись. Ніхто й слова не промовив.

Коли чуже судно за кабельтов¹¹ від них лягло в дрейф, капітан "Френсіса Спейта" отямився і звелів накрити мертвого О'Браєна брезентом. Із судна спустили шлюпку й погребли до них. І нараз Джон Горман засміявся. Спершу тихенько, але за кожним замахом весел його конвульсійний регіт усе гучнішав. Той божевільний сміх і привітав рятувальну шлюпку, коли вона підпливла до "Френсіса Спейта" і старший помічник з чужого судна видерся на борт.